

Limitele principiului rolului activ al judecătorului în procesul civil

The Limits of the Principle of the Active Role of the Judge in Civil Proceedings

Prof. univ. dr. **Claudia Roșu***
Universitatea de Vest din Timișoara
Facultatea de Drept

Cuvinte-cheie: proces civil, rol activ, limite, incompatibilitatea judecătorului, rol activ.

Keywords: civil proceedings; active role; limits; judge's incompatibility; active role.

Principiul rolului activ al judecătorului este reglementat de **art. 22 C. pr. civ.**, având denumirea marginală *Rolul judecătorului în aflarea adevărului*.

Numit astfel, principiul relevă prerogativele și îndatoririle esențiale ale judecătorilor în buna administrare a justiției¹.

Din atributul justiției ca „serviciu public” derivă „oficializarea” procesului civil, ceea ce implică, între altele, *rolul activ al judecătorului*, rol care nu înseamnă nici parțialitatea, nici ingerință în spațiul drepturilor și intereselor părților. El este, dimpotrivă, o garanție a acestor drepturi și interese².

Aici intervine dificultatea stabilirii acestor limite, până unde se poate întinde acest rol activ? Prevederile art. 22 în cele 7 alineate orientează judecătorul în activitatea acestuia.

Astfel, judecătorul soluționează litigiul conform regulilor de drept care îi sunt aplicabile.

Textul art. 22 alin. (2) C. pr. civ. statuează că judecătorii au îndatorirea să stăruie prin toate mijloacele legale, pentru a preveni orice greșală privind aflarea adevărului în cauză, pe baza stabilirii faptelor și prin aplicarea corectă a legii, în scopul pronunțării unei hotărâri temeinice și legale; ei vor putea să dispună administrarea probelor pe care le consideră necesare, precum și alte măsuri prevăzute de lege, chiar dacă părțile se împotrivesc.

Trecând peste principiul disponibilității, care este guvernant în procesul civil, reglementat de art. 9 C. pr. civ., pentru stabilirea corectă a stării de fapt și în consecință pentru aplicarea corectă a prevederilor legale, judecătorul poate să dispună administrarea probelor pe care le consideră necesare pentru soluționarea pricinii.

În acest sens, art. 254 alin. (5) C. pr. civ. prevede că, în cazul în care probele propuse de părți nu sunt îndestulătoare pentru lămurirea în întregime a procesului, instanța va dispune ca părțile să completeze probele și judecătorul poate, din oficiu, să pună în discuția părților necesitatea administrării altor probe, pe care le poate ordona chiar dacă părțile se împotrivesc³.

Se pune problema dacă judecătorul dispune administrarea anumitor probe care ar fi favorabile mai mult uneia dintre părți, încalcă obligația de imparțialitate? Cealaltă parte ar putea să invoce prevederile art. 42 alin. (1) pct. 13 C. pr. civ., atunci când există alte elemente care nasc în mod întemeiat îndoieli cu privire la imparțialitatea sa?

Este adevărat că prevederile art. 42 alin. (1) pct. 1 teza a II-a C. pr. civ., dispun în mod expres că punerea în discuția părților, din oficiu, a unor chestiuni de fapt sau de drept, nu îl fac pe judecător incompatibil.

Dar cum se stabilește această limită, cum poate judecătorul să se mențină în standardul imparțialității și să nu treacă în cel al incompatibilității?

* claudia.rosu@e-uvt.ro.

¹ I. Deleanu, *Tratat de procedură civilă*, vol. I, Ed. Universul Juridic, București, 2013, p. 228.

² *Ibidem*.

³ G. Boroi, M. Stancu, *Drept procesual civil*, Ed. Hamangiu, București, 2015, p. 20.

Cu privire la situația de fapt și motivarea în drept pe care părțile le invocă în susținerea pretențiilor și apărărilor lor, judecătorul este în drept să le ceară acestora să prezinte explicații, oral sau în scris, precum și să pună în dezbaterile lor orice împrejurări de fapt ori de drept, chiar dacă nu sunt menționate în cerere sau în întâmpinare.

Această posibilitate a judecătorului se exercită în legătură cu aspectele menționate de părți în actele de procedură efectuate în cauză. Mai mult, și în legătură cu împrejurările de fapt sau de drept nementionate de părți în actele de procedură efectuate în cauză, dar pe care judecătorul le apreciază ca fiind relevante pentru soluționarea cauzei, instanța are dreptul de a le pune în dezbaterile părților⁴.

Judecătorul are nu numai dreptul de a pune în dezbaterile părților orice împrejurări de fapt sau de drept ale speței, ci și dreptul a invoca din oficiu încălcarea normelor juridice de ordine publică, afară de cazurile în care printr-o normă specială se dispune altfel. În acest sens, potrivit art. 178 alin. (1) C. pr. civ., nulitatea absolută a actelor de procedură poate fi invocată din oficiu de judecător, în orice stare a judecării, dacă legea nu prevede altfel⁵.

În toate cazurile, excepțiile procesuale sau motivele invocate din oficiu de către instanță trebuie puse în discuția contradictorie a părților⁶.

În temeiul principiului rolului activ, dacă constată că nu a fost stabilit corect cadrul procesual, judecătorul poate dispune introducerea în cauză a altor persoane, în condițiile legii.

Persoanele astfel introduse dobândesc independență procesuală, deoarece au posibilitatea de a efectua acte de dispoziție. Astfel, ele pot după caz, să renunțe la judecată sau la dreptul pretins, să achiezeze la pretențiile reclamantului ori să pună capăt procesului prin încheierea unei tranzacții.

Judecătorul nu este ținut de calificarea juridică pe care părților au conferit-o actelor și faptelor deduse judecării, motiv pentru care indiferent de denumirea pe care părțile le-au atribuit-o, el dă sau restabilește calificarea juridică exactă a acestora. Cu toate acestea, judecătorul nu va efectua recalificarea decât după ce o pune în discuția părților.

Totuși, dacă este vorba de drepturi asupra cărora părțile pot dispune și au stabilit printr-un acord expres, calificarea juridică și motivele de drept asupra cărora au înțeles să limiteze dezbaterile, judecătorul nu poate schimba denumirea sau temeiul juridic astfel stabilite. Singura condiție pentru ca acordul să fie valabil este să nu încalce drepturile sau interesele legitime ale altora.

Potrivit principiului rolului activ, judecătorul trebuie să se pronunțe asupra a tot ce s-a cerut, însă, trebuie să respecte în același timp, principiul disponibilității și să nu depășească limitele investiției, în afară de cazurile în care legea ar dispune altfel.

Legea stabilește în anumite situații, în special, în cele de Dreptul familiei, obligația judecătorului de a se pronunța și asupra unor aspecte pe care părțile nu le-au solicitat, cum este de ex. prevederea din art. 919 alin. (3) C. pr. civ., când instanța se va pronunța din oficiu și asupra numelui pe care îl vor purta soții după divorț, potrivit prevederilor Codului civil.

Dar, dacă judecătorul nu dă curs unei prevederi exprese, se poate remedia această problemă în căile de atac? De exemplu, dacă nu desemnează un avocat din oficiu în cazul instituirii consilierii judiciare sau tutelei speciale, astfel cum dispune art. 938⁵ C. pr. civ.? Se poate considera hotărârea nulă, pentru că s-a încălcat dreptul la apărare al persoanei față de care se urmărește luarea unei măsuri de ocrotire?

Atunci când necesitatea lămuririi unor elemente s-a constatat după închiderea dezbaterilor, atât în virtutea rolului activ, dar și pentru respectarea principiilor contradictorialității și al dreptului la apărare, instanța este obligată să repună cauza pe rol, pentru a da posibilitatea părților să-și exprime punctul de vedere asupra problemei puse în discuție de judecător⁷.

Dacă doar cu ocazia deliberării se constată că este necesară administrarea anumitor probe care ar determina favorizarea uneia dintre părți, ce va face judecătorul, cum va justifica redeschiderea dosarului și administrarea probei respective?

⁴ *Idem*, p. 21.

⁵ *Idem*, p. 22.

⁶ *Ibidem*.

⁷ M. Tăbârcă, *Drept procesual civil, vol. I, Teoria generală*, Ed. Universul Juridic, București, 2013, p. 145.

În exercițiul rolului activ, judecătorul poate urmări și atenuarea unor dispoziții legale restrictive, prin aplicarea altor dispoziții legale. De exemplu, partea care nu a propus probele prin cererea de chemare în judecată sau prin întâmpinare este decăzută din dreptul de a mai propune probe, potrivit art. 254 alin. (1) C. pr. civ. Totuși, dacă partea învederează instanței că, din motive temeinic justificate, nu a putut propune în termen probele cerute, atunci instanța, în temeiul art. 254 alin. (2) pct. 3 C. pr. civ., va putea încuviința și proba cerută pe parcursul procesului⁸.

Când legea îi conferă judecătorului puterea de apreciere sau îi cere să țină seamă de toate circumstanțele cauzei, judecătorul, pe lângă regulile de drept, va ține seama în soluționarea cauzei și de principiile generale ale dreptului, de cerințele echității și de buna-credință.

Principiul rolului activ implică și preocuparea judecătorului pentru soluționarea rapidă a procesului civil.

Acest principiu se realizează în tot cursul judecății, de la promovarea cererii de chemare în judecată până la desăvârșirea executării silite.

Rolul activ al judecătorului intră în coliziune cu soluționarea procesului într-un termen optim și previzibil? Durata actuală a unui proces este departe de a se încadra într-o durată optimă și previzibilă?

Dificultățile legate de lipsa de personal pot constitui o scuză plauzibilă?

În concluzie, ce ar trebui făcut concret pentru ca rolul activ să determine soluționarea cu celeritate a procesului, în limitele imparțialității și cu respectarea unor termene rezonabile?

Judecătorul imprimă direcția și ritmul procesului, are multiple puteri în ceea ce privește disciplinarea cursului procesului și administrarea probelor. Întrucât el beneficiază de aceste prerogative, el are în principiu și datoria de a își exercita rolul activ⁹.

Dar, dacă judecătorul cere disciplină participanților la procesul civil, el este cel dintâi obligat să o respecte în toate etapele procesuale, judecata în primă instanță, căile de atac și executarea silită.

⁸ *Idem*, p. 151.

⁹ S. Spinei, *Drept procesual civil. Teoria generală, vol. I*, Ed. Universul Juridic, București, 2017, p. 190.